

ENERGETSKA POLITIKA SAD I GLOBALNI ANTI-AMERIKANIZAM

Nikola SAMARDŽIĆ

---

*Energetski anti-amerikanizam se odnosi na potrebe SAD za jeftinom siro-
vom naftom i ulogu koju su imale na Bliskom i Srednjem istoku. Za razu-
mevanje američkog društva, time, donekle i američke spoljne politike, Tre-
ći svet u celini nije imao dovoljno kapaciteta. Zbog prirode autoritarnih,
represivnih, diktatorskih ili teokratskih režima u tom smislu nije postojala
ni potrebna politička volja. Kako se konsolidovao lični, autoritarni režim
Vladimira Putina (od 2000), anti-amerikanizam je u Rusiji ponovo, ne-
dugo nakon gašenja Hladnog rata, postao državna i crkvena ideologija.*

Ključne reči: anti-amerikanizam, spoljna politika, Treći svet, Rusija, izvoz gasa, nafta

1. ANTI-AMERIKANIZAM JE PRE SVEGA VEZAN za ulogu SAD u međunarodnim odnosima nakon Drugog svetskog rata. SAD su poslednje razdoblje relativnog izolacionizma napustile primorane da se uključe u operacije protiv sila Osovine i izmenile tok Drugog svetskog rata. To je prvi „totalni” ili globalni događaj koji je uveo sudbinu čovečanstva u neraskidivu celinu. Bez obzira na razdoblja u međunarodnim odnosima, koja su se sve ubrzanije menjivala – Hladni rat (1947–1989), decenija unilatera-
lizma nakon pada komunizma i dezintegracije Sovjetskog Saveza (1989/1991), i neokonzervativna era (2000–2008), anti-amerikanizam je ostao konstanta u svetskoj politici i emocijama. Anti-amerikanizam su generisali komunistički režimi (jedini od represivnih diktatorskih modela koji je u gotovo neizmenjenom obliku preživeo Drugi svetski rat). Potom su ga razvijale zemlje Trećeg sveta koje su, strahujući od ekspanzije demokratije, oprezno čuvale svoje oligarhije. Vremenom se uključila i leva evropska inteligencija, environmentalisti, donekle i euroskeptici, mahom uvereni da je etatizam osnovni okvir očuvanja sopstvenog društvenog i političkog uticaja. Mada su svetski mir, bezbednost, demokratizaciju i savremene koncepte ljudskih prava u većoj meri ugrožavali Sovjetski Savez sa svojim istočnoevropskim satelitima i Kina, u devedesetim se pojavila tzv. Osovina zla sa Irakom, Iranom i Severnom Korejom, a svoj globalni uspon ostvario i politički islam, da bi početak XXI veka obeležio ubrzan razvoj

autoritarnih i represivnih režima u BRIK (Brazil, Rusija, Indija, Kina) – jedino je anti-amerikanizam, bez premca, opšta, globalna konstanta.

Anti-amerikanizam se obično definiše kao osećanje, stav ili neprijateljstvo usmereno prema američkom narodu, vladi ili politici. Anti-amerikanizam je neka vrsta sistema, obično stereotipa kojima se čitava nacija svrstava u istovetnu kategoriju, a SAD smatraju neizlečivo zlim po svojoj prirodi i smatraju se odgovornim za svako svetsko zlo. Ta pojava obično narasta u konkretnim situacijama vezanim za postupke američke vlade, poput Vijetnamskog ili Iračkog rata. Ima tumačenja koja anti-amerikanizam izjednačavaju s pojavama opasnim poput antisemitizma.

Polazne tačke

Jedna od jasnih polaznih tačaka anti-amerikanizma poziva se na ogromne potrebe američke ekonomije i administracije za jeftinim energentima: SAD su globalni grabljivac koji manipuliše svetskim tržištem, postavlja ili zbacuje vlade, nekontrolisano razvija vojne potencijale, nadgleda čitav svet, špijunira, razbija specifične kulturne modele, zagađuje životnu sredinu. U anti-amerikanizam spadaju i teorije zavere o svetskoj vladi koja donosi sve najvažnije odluke. Energetski anti-amerikanizam se odnosi na potrebe SAD za jeftinom sirovom naftom i ulogu koju su imale na Bliskom i Srednjem istoku. Američki naftni lobi je neretko izgovor i za one globalne pojave koje nisu isključivo vezane za američke energetske potrebe i energetske politiku.

Od Druge industrijske revolucije nafta je nesporno globalni pokretač ubrzanog razvoja. Postala je i jedan od najozbiljnijih izazova u svetskoj politici. Energetika je bila važan motiv u oba svetska rata. Budući da se energetske potrebe SAD sve manje razlikuju od potreba svake pojedinačne razvijene ili razvojne ekonomije, energetski anti-amerikanizam je u suštini ideološki. Nakon pada komunizma anti-amerikanizam nastoji da politički i moralno ospori proces globalne demokratizacije. SAD su aktivno podržavale evropske integracije, čiji je važan bezbednosni i politički potporni stub NATO, dok je evropska ideja sazrevala i počela se ostvarivati u prvim zajedničkim institucijama. Jasni počeci anti-amerikanizma vidljivi su u posledicama osnivanja Izraela (1948). Nastanak Izraela bio je i odgovor na holokaust. Ideja Izraela je važan segment američkog nacionalnog identiteta. Osnivanjem Izraela otvoreno je palestinsko pitanje koje je generisalo politiku nasilja, koja je takođe razvila globalne dimenzije. Oспорavanje Izraela je nekad odlazilo do negacije holokausta, a politiku američke administracije na Bliskom i Srednjem istoku svodilo na energetske potrebe, ili svrstavalo u već zastarele paradigme kolonijalizma i imperijalizma. Američka podrška Izraelu se u takvim konceptima smatrala bezrezervnom. I 11. septembar se tumačio kao odgovor na američku politiku.

Nezadovoljstva na Bliskom istoku izazivala je i američka podrška nekim arapskim režimima. SAD su u godinama koje su prethodile 11. septembru bile izuzetno proarapski i promuslimanski naklonjene. Anti-amerikanizam arapskih i muslimanskih vlada i nacija vi-

še je bio proizvod manipulacija oligarhijskih grupa koje su skretale pažnju sa siromaštva, nepoštovanja ljudskih prava, a u širenju demokratije videle glavnu opasnost po sopstvenu vladavinu. Alternative koje nudi modernizacija ugrožavaju tradicionalna društva i pokreću anti-američke reakcije. Stablnost tradicionalnih društava, kao i totalitarnih sistema, počiva upravo na nepostojanju alternative, na nedostatku izbora. Izbor je kulturno, politički i psihološki subverzivan. Vodeći intelektualac egipatskog Muslimanskog bratstva Sajid Kutb, čije se učenje smatra idejnom pretečom Al-Kaide, u knjizi *Amerika koju sam video* opisao je, polovinom XX veka, svoju odvratnost prema individualizmu, frizurama, ženskim slobodama, dok se o džezu izrazio i s neprikrivenim rasizmom.

SAD su, opet, vodile politiku prema arapskom svetu u skladu sa svojim interesima, koji su se ponekad ipak podudarali s potrebama arapskih naroda za razvojem, pravednijim društvom i ljudskom jednakošću. Te potrebe često nisu poštovali upravo arapski lideri. SAD su u arapskom svetu obično podržavale umerene političke snage protiv sekularnih diktatura ili radikalnih islamističkih grupa koje i muslimani smatraju devijantnim. Tako su se ponašale u pedesetim kad su u Egiptu, Siriji, potom i Iraku ovladali diktatorski režimi koji su se počeli približavati Sovjetima, ugrožavati Jordan, Liban i Saudijsku Arabiju. Nastojale su da iskazuju naklonost u odnosu na arapski nacionalizam, a od svojih evropskih partnera Velike Britanije i Francuske zahtevale okončanje kolonijalizma, jasno se opredelivši u tom smislu u Sueckoj krizi (1956).

Anti-amerikanizam koji se tumačio američkim neprijateljstvom prema arapskom svetu nastavio je da se razvija, u kontekstu Hladnog rata i nakon Sueca, mada su SAD doprinele održanju režima u Egiptu, prihvatile hegemoniju Sirije nad Libanom i propuštale da odlučnije odgovaraju na prve talase terorizma. Tolerisale su, štaviše, prve islamističke režime smatrajući tradicionalistički islam, u poređenju s radikalnim arapskim nacionalizmom, jedinom dostupnom odbranom od sekularnog komunizma. Radikalni nacionalisti odgovarali su progonom umerene opozicije smatrajući je zapadnjačkim marionetama, a umerene arapske vlade tretirali su kao nedemokratske. Kad su SAD pomagale vladama u Egiptu i Saudijskoj Arabiji, optuživane su da sabotiraju revolucionarne pokrete, kad su pritiskale arapske vlade da unaprede stanje demokratije i ljudskih prava, da se ponašaju imperijalistički. I mada su SAD i Velika Britanija udarom prepustile šahu vlast u Iranu (1953), tokom Islamske revolucije (1979), bez obzira na potrebu da se šah održi, Vašington je Rezu Pahlavija odvrtao od preduzimanja oštrijih akcija kako bi sačuvalo presto. Kad je Revolucija uspela predsednik Karter je pokušao da se sporazume s novom islamističkom vladom, ali su američki kontakti sa umerenom strujom u novom, islamističkom režimu, izazvali zauzimanje američke ambasade u Teheranu. I nakon konsolidacije islamista, bez obzira na opasnost da će nastaviti da šire radikalni islamizam u muslimanskom svetu, izvozeći terorizam i nasilje, SAD su smatrale da je prioritet odvratiti Teheran od saradnje s Moskvom i uzdržavale su se od pokušaja da zbace iransku islamističku vladu. U Iranu se, opet, za SAD koristio pojam „Veliki Satana” i pevalo „Smrt Americi”. Nakon sovjetske okupacije Avganistana SAD su stale na stranu islamističkih mudžahedina. Vođen hladnoratovskom paradigmom, Vašington je i tokom osamdesetih

održavao opstanak vlade u Kairu doturajući i oružje, a nije tražio suviše zauzvrat. SAD su spasile Arafata u Bejrutu kad su prinudile Tunis da mu daju utočište (1982). Podrška Arafatu i PLO je prelazila preko palestinskog terorizma i anti-amerikanizma i povremenog približavanja Moskvi. Uprkos palestinskoj podršci Sadamu Huseinu u Zalivskom ratu, SAD su tokom devedesetih bile palestinski sponzor u mirovnom procesu, zalažući se za dogovor koji bi doveo do stvaranja palestinske države s prestonicom u istočnom Jerusalimu. I ako su SAD imale svoje razloge kad nisu dopustile iračku aneksiju Kuvajta (1991), pre svega nastojeći da sačuvaju nisku cenu kuvajtske nafte, Kuvajt su zaštitile od iračke sekularne diktature. SAD nisu iskoristile intervenciju kako bi preuzele kuvajtske naftne bušotine, niti su od kuvajtske vlade zahtevale niže cene ili političke ustupke. Spasavale su Bošnjake i Albance od Srba, podržavale Pakistan protiv Indije i Tursku protiv Grčke.

Za razumevanje američkog društva, time, donekle i američke spoljne politike, Treći svet u celini nije imao dovoljno kapaciteta. Zbog prirode autoritarnih, represivnih, diktatorskih ili teokratskih režima u tom smislu nije postojala ni potrebna politička volja. Ali se imigracija u SAD iz Trećeg sveta neometano odvijala, bez obzira na postupke američke spoljne politike ili na domaći razvoj anti-amerikanizma. Jedna od zablude bila je vezana za tumačenja američkog imperijalizma u tradicionalnom, kolonijalnom smislu. Nesrećan ishod pojedinih američkih intervencija dodatno je pothranjivao takvu propagandu i osećanja, poput one u Iraku (2003), kad su se marginalizovale činjenice da je Sadam Husein samo u jednoj deceniji započeo dva rata, razorna i osvajačka, protiv Irana i Kuvajta, da je odgovoran za smrt stotina hiljada muslimana i Arapa, da je opljačkao i vandalizovao Kuvajt, mučio sopstvene podanike, koristio hemijsko oružje protiv opozicije i civila, ispaljivao rakete na naseljena mesta, i pokušavao da razvije nuklearno naoružanje. Odgovornost SAD je, međutim, u tome da su same postale deo iračkog problema.

Isto tako se previđa u kojoj meri su odnosi SAD sa Izraelom bili ambivalentni, mada su SAD omogućile osnivanje Izraela i pomagale mu kako ga susedi i njihovi saveznici, uključujući Palestince, ne bi zbrisali. Američka podrška Izraelu bila je bezrezervna samo kad su se izraelski arapski susedi preterano približavali Sovjetima i sponzorivali anti-američki terorizam. Na palestinskoj strani, politički ekstremisti često su bili jedina politička opcija, dok su SAD nastojale da mirovne procese ne žrtvuju potrebi da se eliminišu Arafatov terorizam i sklonost nasilju. Radikalne političke snage među Palestincima i izraelskim susedima sabotirale su sve mirovne procese, a 11. septembar dogodio se kad je konačno mirovno rešenje izgledalo najbliže. Palestinci su u narednim danima slavili, mirovni proces je definitivno kolabirao, ali su SAD nastojale da se, ipak očuva samostalnost palestinskih teritorija pod privremenom upravom.

Osnovno bogatstvo Bliskog i Srednjeg istoka je u nafti, ali je ona ponekad bila činilac stagnacije, ili zaostajanja. Bez obzira na tumačenja američke energetske politike, SAD su se nesporno demokratizovale i u imigraciju uključile Treći svet (1965). Arapske i islamske države, proizvođači nafte, izvlačile su ogromne profite izvozom sirovina, dok su uzvratni američki ekonomski i politički uticaji ostali ograničeni. U tome je bio smisao razvoja anti-amerikanizma, u potrebi da se bogatstva zadržavaju u uskim krugovima oligarhija. Politička stabilnost

obezbeđivala se izmišljanjem stranog neprijatelja. SAD su svega dva puta intervenisale kako bi promenile režime na Srednjem istoku i to u rasponu od čitavih 50 godina, kad je ponovo uspostavljen šahov lični režim u Iranu (1953), i kad je svrgnut Sadam Husein u Iraku (2003).

Anti-amerikanizam demantuju sami američki muslimani, naročito oni sa Bliskog i Srednjeg istoka. Pretpostavlja se da, od svih američkih muslimana, imigranti čine dve trećine ili tri četvrtine. Oni se pri tom među sobom etnički razlikuju. Poreklom su iz svih zemalja u kojima žive muslimani, kojih je više od stotinu. Najznačajnije imigrantske grupe su poreklom iz južne Azije, Irana i arapskih zemalja. U SAD se ponavlja i opšti svetski procenat šiita u ukupnoj muslimanskoj populaciji, kojih je oko jedne desetine. Muslimani su nastanjeni u velikim gradskim područjima i uobičajenim imigrantskim okruzima: Njujork, Čikago, Los Anđeles, San Francisko, trougao između Čikaga, Klivlenda i Detroita, oblasti Dalas Fort i Hjuston u Teksasu. Los Anđeles je najveći iranski grad posle Teherana. Trougao na Srednjem zapadu naselili su Arapi, Čikago Albanci, Bošnjaci i Turci. U Detroitu je najveća koncentracija Arapa (Liban, Irak, Jemen, Palestinci).

Muslimani su se doseljavali u SAD iz raznih pobuda. Izbeglice su svedočile o diktaturama, progonima, siromaštvu, nasilnim promenama režima, ratovima. Drugi važan razlog imigracije bilo je obrazovanje. Doseljenike su privlačile veće političke slobode i bolja zarada. Vremenom je pobuda jednog dela imigranata postalo i islamističko političko učenje. Kako su verska i politička uverenja islamista suprotna svim američkim načelima, islamisti su počeli da se doseljavaju u SAD u nameri da stvaraju istomišljenike kao konvertite, da na taj način koriste slobode i prava podižući pokret koji bi suštinski izmenio tu zemlju, njen način života i unutrašnje uređenje. Status jedine supersile učinio ih je naročito privlačnim za one koji žele da promene svetski poredak. To će se učiniti ako SAD postanu većinski muslimanska zemlja u kojoj će Kuran zameniti Ustav. Politički islam pojavio se i u samim SAD zahvaljujući slobodi izražavanja koja je dopustila islamistima da povedu nenasilnu borbu. Ali islamizam nije uverenje niti stvarnost većine muslimana imigranata. Studente privlače uslovi studiranja i profesionalna perspektiva, radnike visoki prihodi, intelektualci cene slobodu izražavanja. Doseljenike vezuje za novu sredinu osećanje da će njihove otadžbine ostati politički neslobodne i ekonomski nazadne. Dve trećine muslimanskih imigranata postaje manje religiozno, ili napuštaju islam i počinju više da poštuju slobode koje nisu imali u svojoj zemlji. Prosečna zarada muslimana u SAD veća je od američkog proseka. Trećina muslimana u SAD zaposleni su kao inženjeri ili u medicini. Neki od američkih muslimana smatraju kako su upravo oni najbogatija svetska muslimanska zajednica.

Energija, SAD i Rusija

Energija je važna tema i u odnosima SAD s Rusijom. Kako se konsolidovao lični, autoritarni režim Vladimira Putina (od 2000), anti-amerikanizam je u Rusiji ponovo, nedugo nakon gašenja Hladnog rata, postao državna i crkvena ideologija. U Rusiji se anti-ame-

rikanizam zapravo prepliće sa zvaničnim tumačenjima savremenih evropskih demokratskih poruka i vrednosti koje odbacuju vladajući monopolisti i oligarsi. U tome Rusija nije postala zaseban primer u odnosu na ostale represivne trećesvetske režime, uključujući one u arapskom i islamskom svetu. Ruski primer je specifičan najviše zbog neposredne blizine Evropske unije i NATO širenja na istok. Predsednici Buš i Putin su se, doduše, dogovorili na samitu u Kremlju da zajedno rade na ublažavanju nepostojanosti globalnog tržišta energentima i promovisali ulaganja u rusku naftnu industriju (2002). Zatim je na prvom samitu američkih i ruskih naftnih menadžera u Hjustonu ruski ministar energetike potvrdio takvo opredeljenje. Dve vlade oformile su posebnu radnu grupu za energetske saradnju. U Moskvi je potencijal novih energetske veza privukao veliku medijsku pažnju i političke spekulacije. Entuzijizam je ubrzo nestao nakon pada cena nafte izazvanog američkim napadom na Irak (2003). Pojavila se i oštra suprotnost ekonomskih konjunktura i interesa. Za razliku od američke ekonomije, Rusiji su potrebne visoke cene energenata na čijem se izvozu zasnivaju bogatstvo nomenklature i njena politička moć. Takođe je vremenom postalo jasno da dve vlade ne mogu da utiču na globalno energetske tržište, niti da privuku investicije u ruski naftni sektor.

Rusija je, nakon kasnih osamdesetih, ponovo dobila mesto u vrhu svetskih proizvođača nafte. SAD su i dalje najveći svetski potrošač i uvoznik. Za američku ekonomiju su prioritet diversifikacija i stabilizacija globalnog tržišta naftom, mada je ona na početku XXI veka manje osetljiva na fluktuacije cena nego tri decenije ranije. Ratovi i politička nestabilnost u regionu Persijskog zaliva su opomena, a odatle potiče četvrtina svetske nafte. U Nigeriji, najvećoj afričkoj izvoznici, sektaška nasilja periodično zaustavljaju proizvodnju i uništavaju postrojenja. U Venecueli, najvećoj latinoameričkoj izvoznici, predsednik Ugo Čaves je zatvorio luke i napumpao cene za više od 30 dolara po barelu (2002). Rusija je, u poređenju s trećesvetskim učesnicima na globalnom tržištu, bila, jedno vreme, stabilna i pouzdana. Ali američka i ruska vlada nisu uspele da za SAD obezbede diversifikovano snabdevanje na globalnom tržištu, niti da Rusija dobije više prihoda i radnih mesta. Ispostavilo se da je teško usaglasiti dve ekonomije. Američka ekonomija je nezavisna od federalne vlade, a ruska pod nadzorom režima koji upravlja monopolima. U Rusiji su se zarade od izvoza energenata trošile na socijalnu politiku i platni disbalans, a delom završavale na privatnim računima u inostranstvu. U poređenju s troškovima proizvodnje u zemljama OPEK-a, nova izvorišta u Rusiji iziskuju značajnija ulaganja, a usko grlo za ruski izvoz je infrastruktura naftovoda i luka, budući da je centar naftne industrije u Sibiru. Privatizacija je takođe učinila da se ruska naftna industrija teže može identifikovati s nacionalnim interesom nego kod članica OPEK-a, dok gasnim ili električnim sektorom dominiraju monopolisti pod kontrolom vlade. Istovremeno su sami Rusi izbegavali investicije kod kuće. Rusiju je samo u jednoj godini napustilo 20 milijardi dolara, ista svota koja je potekla iz izvoza nafte na svetska tržišta, dok su ukupne strane investicije u Rusiji iznosile svega 2,7 milijardi (2000).

Nemogućnost američko-ruskog dogovora o globalnoj ceni nafte bila je vezana i za prirodu globalnog tržišta. Više od polovine ukupne svetske proizvodnje se nudi po ceni koju početno određuje domaće tržište. I mada je nafta sirovina osetljiva na fluktuacije globalnog

tržišta, njenu cenu uslovljavaju i cena prevoza, viskozitet, sadržaj sumpora itd. SAD uvoze naftu iz Kanade, Meksika i Venecuele, dok gotovo sav ruski izvoz ide u Evropu.

Rusija je iskoristila novu globalnu provalu anti-amerikanizma nakon druge američke intervencije u Iraku kako bi u izvesnoj meri obnovila hladnoratovsku paradigmu. Ovoga puta se počela oslanjati na evropske potrebe za energentima i posvetila širenju uticaja u južnoj Aziji. Jedna od povoljnosti bile su posledice nemačke „istočne politike” s početka sedamdesetih i uspeh environmentalista u zaustavljanju razvoja nuklearnih postrojenja. Odmah nakon potpisivanja sporazuma za izgradnju gasovoda Severni tok, Rusija je objavila da raspolaže energetskim oružjem (2005). Evropljani su i dalje bili lakoverni, dok nisu ustanovili da gas za Rusiju nije samo roba, nego i sredstvo održavanja autoritarnog režima i oligarhijskih monopola i izvoza nestabilnosti. Svetska ekonomska kriza je, međutim, upozorila da takvim postupanjem Rusija ponavlja greške iz Hladnog rata. Evropa je smanjila uvoz gasa iz Rusije na polovinu i konačno potpisala sporazum za izgradnju gasovoda Nabuko. Gasni rat sa Ukrajinom je dodatno osporio ruski kredibilitet, a EU i MMF odgovorili su dajući novac Ukrajini za ruski gas, nakon najava ruske kontrolisane štampe da Ukrajina nema čime da plati gas i da će se ponovo ujediniti s Rusijom (2009). Svega nekoliko godina bilo je potrebno da Rusija za EU, donekle i za SAD, od pouzdanog partnera postane „izgrednik” u međunarodnim odnosima „čijim se liderima blokiraju računi u švajcarskim bankama” (Julija Latinjina, Новая Газета).

Energetski anti-amerikanizam zasniva se i na pretpostavkama da američki naftni lobi ometa istraživanja koja bi razvila alternative fosilnim gorivima. Takvi argumenti predviđaju da SAD nisu jedina naftna i tehnološka velesila, da naftnih lobija, negde i monopola, ima i u zemljama u razvoju koje raspolažu istraživačkim kapacitetima i nuklearnim naoružanjem i sl. Okolnosti u kojima tehnologija nije uspela da razvije alternativu fleksibilnosti i efikasnosti tečnih goriva za drumski i avionski saobraćaj i da se gotovo sva tečna goriva proizvode od sirove nafte, takođe su globalne. Više od polovine ukupne svetske nafte troši se na sektor transporta. Ali SAD priznaju da je energija fundamentalna za prosperitet američke privrede i nacionalnu bezbednost. Njenu važnost podvukli su globalizacija, rastuće razlike između bogatih i siromašnih i rat protiv terorizma. U američkoj ekonomiji je takođe dovoljno kapitala koji bi se mogao uložiti u istraživanja alternativnih energenata, ali su ona zasad neuspešna i fosilna goriva ostaju jedini izvor ljudske pokretljivosti i ekonomskog razvoja, sa svim svojim političkim, ekonomskim i ekološkim posledicama.

Energetska politika SAD ne suočava se isključivo s naftnim izazovom. Zabrinjava i nepouzdanu snabdevanje električnom energijom na istočnoj i zapadnoj obali, katkad uslovljeno klimatskim, elementarnim nepogodama. (U avgustu 2005. uragani Katrina i Rita ujedno su presekli tokove nafte, gasa i struje.) SAD su, zbog rastućih potreba, primorane da se pridružuju novom globalnom tržištu prirodnog gasa. Niksonova mantra o „energetskoj nezavisnosti”, koju je naveo kao nacionalni prioritet četiri nedelje nakon uvođenja embarga (1973), ne može se prilagoditi novoj globalnoj stvarnosti. Ali se ta stvarnost ne dotiče samo SAD. Kina je sama zadovoljavala svoje potrebe u nafti, da bi počela da uvozi gotovo polovinu svoje ukupne potrošnje. Severna Amerika je u sedamdesetim trošila dvostruko više nafte od

Azije; Azija je pretekla Severnu Ameriku (2005). Trend će se verovatno nastaviti. Polovina ukupnog rasta u potrošnji nafte do kraja druge decenije XXI veka pripadaće azijskim ekonomijama (Cambridge Energy Research Associates).

Tri američka izazova

Američka energetska politika nije uspeła da se izbori s tri velika izazova. Prvi je opasnost za političku i ekonomsku bezbednost zbog zavisnosti od uvozne nafte. Drugi je rizik od globalnog zagrevanja zbog upotrebe fosilnih goriva. Treći je nedostatak pristupa siromašnih zemalja razvijenim energetskim i poljoprivrednim tehnologijama, uključujući društvene i političke uslove ekonomskog razvoja. Zavisnost od uvozne nafte prepušta američku ekonomiju, bezbednost i budućnost životne sredine izvan kontrole. Transportni sektor gotovo u potpunosti zavisi od nafte. Očekuje se da će zavisnost od uvozne nafte prevazići 60% (do 2010). Samo 4% ukupnih svetski rezervi nalazi se u SAD. Od prvog naftnog embarga koji su uvele zemlje OPEK-a (1973), kad su ostale šest meseci bez njihove nafte, SAD su tragale za alternativama u snabdevanju. Svaki od predsednika je uzalud obećavao da će usmeravati naciju prema većoj energetskoj nezavisnosti i bezbednosti. U međuvremenu je svaka ekonomska recesija nastupala nakon značajnog porasta cene nafte. Diversifikacijom uvoza SAD se nisu mogle zaštititi od skokova cena koje određuje i globalno tržište. Cenu nafte, kao i svake druge sirovine, konačno, određuje cena finalnih proizvoda. Nije suviše pomogao ni oslonac na uvoz iz politički stabilnih zemalja poput Kanade i Meksika.

Američku bezbednost ugrožavaju i petro dolari. Zemlje, proizvođači nafte, finansiraju korupciju, održavaju represivne režime, podstiču radikalni anti-američki fundamentalizam, hrane političku mržnju koja proističe iz prirode režima koji se održavaju na izvozu energenata i oštrog kontrasta bogatih i siromašnih. Terorizam i agresija su važni nusproizvodi kretanja novca takvog porekla.

Globalno zagrevanje je još jedan argument anti-amerikanizma. Energetska i environmentalna politika su prepletene, od lokalnih pojava do globalnih promena. Retki su ozbiljni argumenti koji poriču stvarnost globalnog otopljanja. Jedina neslaganja su oko toga kojom brzinom se to odvija i kakve će biti opšte posledice. Otopljanje se prati posredstvom uvećanih srednjih godišnjih temperatura, podizanja nivoa mora, promena ritmova padavina, povećanog intenziteta olujnog vremena, uništenja ili pomeranja važnih ekosistema. Sprečavanje promena s katastrofalnim posledicama je sve urgentniji izazov američke energetske politike. U globalnom proseku, proizvodnja i upotreba fosilnih goriva učestvuju u 60% emisija gasova koji izazivaju zagrevanje atmosfere, u SAD čitavih 85%. Više od šest milijardi globalne populacije, sa svojih 300 miliona stanovnika SAD proizvode oko četvrtine ukupne emisije ugljen-dioksida. Ukoliko bi prešle na nuklearnu električnu energiju, bilo bi potrebno izgraditi 1.500 nuklearnih postrojenja. Ali se ni time ne bi smanjila emisija, samo bi se zadržala

Globalno zagrevanje je globalni problem. Tehnološki i ekonomski najrazvijenija svetska nacija, SAD su sve više deo rešenja, umesto problema. Jedno od uverenja anti-amerikanizma je u potpunosti suprotno. Poput onog, da SAD namerno održavaju veći deo čovečanstva u siromaštvu. To, međutim, nije interes američke ekonomije, koja je ekspanzivna i u osnovi upravlja američkom politikom. U stvari se pred zaustavljanje globalnog zagrevanja postavlja pitanje globalne siromašne većine. Samo trećina čovečanstva raspolaže stalnim pristupom savremenim energentima, a trećina ih nema uopšte. I najsiromašniji, na svoj način, utiču na globalno zagrevanje. Procenjuje se da će se ukupna populacija 50 najsiromašnijih nacija utrostručiti u narednih pola veka. Najsiromašniji nemaju električno osvetljenje kako bi čitali, učili i koristili napredne tehnologije, pre svega informacione, nemaju frižidere, spravljanjem hrane sagorevaju čvrsta goriva u prostorijama u kojima borave, nemaju mogućnosti da prevezu svoje proizvode na tržnicu. Sve su to uslovi za ekonomski rast i oslobađanje od siromaštva. Za zemlje u razvoju je uvoz nafte srazmerno veoma skup, a obično su prva žrtva tog opterećenja obrazovanje i zdravstvena zaštita. Mnoge zemlje u razvoju su zatočene i u začaranom krugu energetske monopolne, koji indukuju one političke i socijalne. Manipulacije energetskim resursima, takođe doprinose siromaštvu i nejednakosti. Najzad, globalne klimatske promene neproporcionalno pogađaju opet najsiromašnije. Polovina svih radnih mesta na svetu zavisi od prirodnih resursa, od poljoprivrede, ribarenja, šuma.

Emitovani „greenhouse”, „staklenički” gasovi se neometano šire u gornjim delovima atmosfere, brišući zemaljske granice i proizvode efekat staklene bašte. Kontrola emisije štetnih gasova se nije mogla sporovoditi po uzoru na kontrolu nuklearnog naoružanja. Ona proizvodi i neposredne političke posledice. Kanada i Rusija smatraju da globalno zagrevanje kod njih stvara povoljnije klimatske uslove. Organičavanje emisije štetnih gasova, takođe podrazumeva promene u ponašanju milijardi stanovnika planete i nekih 180 vlada. Ograničavanje bi dovelo do nestanka hrane u inače siromašnim oblastima čija je primarna proizvodnja uzgajanje pirinča i stoke i nerazvijenih ekonomija koje nisu u stanju da dodatno kontrolišu fosilna goriva. Kontrola postaje sve manje prihvatljiva za zemlje u razvoju kod kojih potražnja za fosilnim gorivima raste neproporcionalnom brzinom. Sugestije da se težište odgovornosti pravilno rasporedi na populaciju, dovele bi do opterećenja zemalja poput Kine, Indije, Indonezije, Bangladeša ili Nigerije. Težak je monitoring korišćenja fosilnih goriva, koja većinom prolaze kroz naftovode, rafinerije ili elektrane. Emisija štetnih gasova potiče i od spaljivanja tropskih šuma, upotrebe drveta kao energenta, gajenja pirinča i stoke (metan), gradskih deponija, ili curenja gasa iz gasovoda. Većina promena u tom emitovanju se teško može pratiti.

Svetske nacije okupile su se vek nakon Druge industrijske revolucije u Kjotou (1997) kako bi raspravljale o odgovorima izazovu globalnog zagrevanja. *United Nations Framework Convention on Climate Change* (UNFCCC ili FCCC) potpisana u Rio de Žaneiru (1992) pozvala je vlade potpisnice da se pokrenu, ali nije ukazala na specifične postupke. Emisije hlorofluorokarbonata (CFCS) već su umanjene zahvaljujući Protokolu iz Montreala (1987) namenjenom zaštiti ozonskog omotača. Itd. *Kyoto Protocol* je protokol na UNFCCC (11. de-

cembar 1997), kao međunarodni ugovor kojim se nastojala postići stabilizacija koncentracije stakleničkih gasova u atmosferi na nivou koji bi sprečio opasne promene u klimatskom sistemu. Protokol su ratifikovale 183 članice (do početka 2009). Protokolom su se industrijalizovane nacije obavezale da će smanjiti emisije za 5,2% (u odnosu na nivo iz 1990). Predviđena je redukcija za SAD od 7%, za EU 8%, za Japan 6%, i 0% za Rusiju, a povećanje je odobreno Australiji 8% i Islandu 10%. Protokol je predvideo „fleksibilne mehanizme” koji dopuštaju trgovinu emisijama (Emissions Trading, Clean Development Mechanism, Joint Implementation).

Optimisti su smatrali da je Kjoto protokol uspešan zahvaljujući samoj činjenici da su se najrazvijenije zemlje obavezale da do kraja prve decenije XXI veka smanje emisiju štetnih gasova na oko pet odsto od nivoa od dve decenije ranije. Da je doneta odluka o pošumljavanju. Da se kredit u redukcijama iz jedne može preneti na narednu godinu itd. Pesimisti su smatrali da je Kjoto skup neuspeh. Skeptici su primećivali da nema opipljivog dokaza da se uopšte mogu odigrati ljudski indukovane klimatske promene, ili da će ekonomske posledice biti tako ozbiljne, da će zemlje učesnice u Protokolu postati manje kompetitivne u razvoju. Bilo je i takvih tumačenja, da je Protokol dogovor bogatih koji će u narednim decenijama namerno uništiti svoje ekonomije, samo kako bi političari iskoristili svoje environmentalističke kredencijale.

U svakom slučaju, Kjoto je bio suočavanje s posledicama iz celog prethodnog stoleća ubrzanog evropskog, američkog, potom i globalnog razvoja. Kjoto je nametnuo dugotrajne napore koji pretpostavljaju dugotrajna iskušenja. Mada je, u tom trenutku, bio pre svega brz politički odgovor koji je liderima dopustio da proglaše uspeh, ali se klimatske promene nisu zaustavile.

SAD nisu ratifikovale Protokol. Senat je prethodno (25. jula 1997) doneo odluku (Byrd-Hagel Resolution) da SAD ne bi smele potpisati bilo koji protokol koji ne uključuje ciljeve i dinamiku koji će važiti i za zemlje u razvoju. Potpredsednik Al Gor je simbolično potpisao Protokol (12. novembra 1998), ali ga Klintonova administracija nije podnela Senatu na ratifikaciju. Bušova administracija ga nije ratifikovala zbog izuzeća koje se odnosilo na Kinu, koja je u međuvremenu (2006) postala najveći svetski emiter ugljen-dioksida.

Nepostojanje spremnosti SAD da ratifikuju protokol indukovale su uzdržanost ostalih nacija učesnica. Time su SAD ponele i posebnu odgovornost. Suštinska odgovornost, kao i problem, ostala je globalna. Ispostavilo se da zemlje poput BRIK-a i Indonezije, koje su usredsređene na ishranu stanovništva i razvoj, nemaju mogućnosti da vode brigu o dugoročnim posledicama globalnog zagrevanja. Kjoto je učinio očiglednim da je bez opšte globalne akcije i solidarnosti gotovo nemoguće usporiti zagrevanje bez osuđivanja većeg dela sveta na siromaštvo. Ulaganje u istraživanje i razvoj novih, alternativnih tehnologija se u Kjotou uopšte nije razmatralo. Klintonova administracija zatražila je od Kongresa 6,3 milijarde dolara za pet godina namenjenih tehnološkoj inicijativi koja bi ohrabrila energetske efikasnost i upotrebu čistijih energetskih izvora. Ali je ipak odlučila da Protokol ne šalje Senatu na ratifikaciju dok zemlje u razvoju ne budu posvećene „suštinskom učestvovanju”. Senat je pozvao

na puno učešće najvažnijih zemalja u razvoju kao odgovor na zahteve Protokola. Privrženost SAD protokolu značila je 25 do 30 odsto smanjenja emisije. Ali je Džordž Buš, tri godine nakon Kjota, odbio da podrži Protokol i postavio osnovni uslov budućeg dogovora, da najvažnije zemlje u razvoju moraju u potpunosti učestvovati u procesu, mada su one već učinile jasnim da to neće, makar u nekoliko narednih decenija.

Najviše žalbi na američku uzdržanost u odnosu na Kjoto protokol poteklo je od članica EU. Ali je evropski *cap-and-trade* koncept (*Greenhouse Gas Emission Trading Scheme*, 2005), koji je predvideo trgovinu kvotama emisije između kompanija ostao neuspšan. Zapravo je pitanje globalnog zagrevanja tek otvoreno. Trka u nuklearnom naoružanju pokazala je u kojoj je meri uspostavljanje međunarodnih sistema nadzora sporo, složeno i osetljivo.

SAD i razvijeni svet više nisu u nukleusu problema globalnog zagrevanja. Time taj problem postaje ozbiljniji i složeniji za rešavanje. Emisije po glavi stanovnika su u SAD četiri puta veće nego u Kini i 20 puta nego u Indiji, ali je Kina već pretekla SAD u emisiji ugljen-dioksida. SAD su istovremeno najveći svetski zagađivač i vodeći inovator u environmentalnoj tehnologiji. Američka vlada se doduše ustezala da uloži oko 45 triliona dolara u međunarodni sistem povećavanja energetske efikasnosti i razvoja izvora čiste energije kojim bi se do sredine XXI veka prepolovila globalna emisija, a očekivano zagrevanje održalo ispod 2°C (na osnovu procena koje je dala Međunarodna agencija za energiju). Američki biznis je počeo da prepoznaje potencijalni profit od alternativne čiste energije tako da su, kao zamenu složenoj, sporoj i neefikasnoj regulativi, deset korporacija i četiri environmentalne grupe osnovale *U.S. Climate Action Partnership* (2007).

Problem globalnog zagrevanja, vezan za energetiku, nije samo politički, on je i tehnološki. Korišćenje fosilnih goriva se može smanjivati samo alternativnim izvorima energije i većom energetsom efikasnošću. Pretpostavlja se da su potrebne decenije investicija. Tek će bogatije zemlje biti u stanju da sprovedu značajnije promene u upotrebi energije. Ekonomske sposobnosti pojedinih zemalja variraju. Nakon Kjota je postajalo sve očiglednije da se rokovi moraju odnositi na predstojeći vek, umesto na nekoliko decenija. Ali nije uspostavljen konsenzus koliko se ukupne emisije može dopustiti u 21. veku. Ispostavila se promašenim i preporuka 2.000 ekonomista, uključujući nekoliko nobelovaca, da se nacije primoraju na kvote.

Odnos američke administracije prema Kjoto protokolu postao je još jedna od osnovna anti-amerikanizma, uključujući javnost u EU. Nastavak rada međunarodnih foruma ukazao je na stvarnost u kojoj odgovornost može biti samo opšta, a delotvorna rešenja zasnovana na racionalnom konsenzusu. Samit G-8 u Hajligendamu (2007) je prihvatio predlog EU o svetskoj inicijativi o energetskej efikasnosti. Zatim su G-8 (2008), zajedno s Kinom, Indijom, Južnom Korejom i EU dogovorili uspostavljanje *International Partnership for Energy Efficiency Cooperation*. Ministri finansija G-8 su dali pristanak u Osaki (2008) na „*G-8 Action Plan for Climate Change to Enhance the Engagement of Private and Public Financial Institutions*”, i osnivanje novih *Climate Investment Funds* u Svetskoj banci, kojim će se podržati postojeći napori dok se novi UNFCCC okvir ne primeni nakon 2012, itd. (U G-8 su SAD i Rusija među prva tri svetska proizvođača, a Kanada druga na svetu po rezervama nafte.)

Anti-amerikanizam zasnovan na energetskej politici SAD i odnosu prema globalnom zagrevanju spadaju u pokušaje zaustavljanja globalne modernizacije i demokratizacije. U takve pojave bi se mogao uvrstiti i etatizam evropskih političara i intelektualaca, koji posredstvom državnog aparata nastoje da očuvaju puteve uticaja koji su u američkom društvu marginalni. SAD su, na drugoj strani, između ostalog, svet u malom.

U napadu 11. septembra poginulo je, osim 19 otmičara, 2.974 osoba, mahom civila, pripadnika više od 90 nacionalnosti. Takođe, politika anti-amerikanizma nanosi štetu američkoj, istovremeno i svetskoj ekonomiji. Pozitivno mišljenje o SAD palo je (2000–2006) u Velikoj Britaniji sa 83% na 56%, u Francuskoj sa 62% na 39%, u Nemačkoj sa 78% na 37% i u Španiji sa 50% na 23%. (Srbija je po anti-američkim osećanjima blizu svetskog vrha, među najzaostalijim i najsiromašnijim nacijama; kreatori anti-amerikanizma u Srbiji su oligarsi i monopolisti u politici, crkvi i mejnstrim inteligenciji, zapravo njena elita, gotovo u poputnosti.) Nakon 11. septembra objavljivana su mišljenja u najrazvijenijim delovima sveta, poput EU, da je napad zavera američke vlade. Anti-amerikanizam se ogledao i u padu dolara za 31% (2000–2004). Nakon 11. septembra opao je i broj stranih turista u SAD. Najzad, anti-amerikanizam sputava SAD u saradnji s drugim državama u rešavanju globalnih problema poput klimatskih promena, terorizma ili organizovanog kriminala.

Iracionalna environmentalna politika ne spada u sferu američkih interesa. Štaviše, klimatske promene su „verovatno najveći pojedinačni rizik” američke nacionalne bezbednosti, „veći od terorizma, odmetnutih država, uspona Kine, ili proliferacije oružja za masovno uništenje” (*Climatic Cataclysm: The Foreign Policy and National Security Implications of Climate Change*. Ed. by Kurt M. Campbell. Brookings Institution Press, 2008). Pretpostavlja se da bi klimatske promene, ukoliko se budu odvijale dosad beleženom dinamikom, mogle do kraja XXI veka proizvesti drastične ekološke posledice, do kolapsa ekosistema u celini. Vremenom će se uvećavati njihova ekonomska cena. Pokrenuće se masovne migracije, proliferacija zaraznih bolesti i novo geopolitičko prerazmeštanje.

Abstract: Energy policy of the USA

Energy anti-Americanism refers to the need of the United States for cheap crude oil and the role of that country in the Middle East. The Third World had little and insufficient understanding for the American society, and consequently for a part of its foreign policy. Because of the nature of authoritarian, repressive, dictatorial or theocratic regimes, there did not exist any political will in that respect. As the personal authoritarian regime of Vladimir Putin gained in strength (since 2000), immediately after the end of the Cold War, anti-Americanism in Russia became the ideology of the state and of the church.

Keywords: anti-Americanism, foreign policy, Third World, Russia, export gas, oil